

PROLEGOMENA ZA POJMOVNIK ESTETIKE, FILOZOFIJE I TEORIJE ARHITEKTURE

Biblioteka
SAVREMENA TEORIJA ARHITEKTURE

PROLEGOMENA ZA POJMOVNIK ESTETIKE, FILOZOFIJE I TEORIJE ARHITEKTURE

UREDNIK: Miško Šuvaković

AUTORI: Mariela Cvetić, Andrija Filipović, Bojana Matejić, Ana Perić, Željka Pješivac, Dragana Stojanović, Miško Šuvaković, Vanja Milovanović, Maja Todorović

Izdavač

Orion Art, Beograd
063 288 913

Za izdavača

Nadežda Kovačević

Glavni i odgovorni urednik

Dragorad Kovačević

Recenzenti

dr Vladimir Mako, redovni profesor
dr Nikola Dedić, vanredni profesor
dr Nataša Lah, docent

Dizajn i prelom knjige

Aleksa Milanović

Ilustracija na koricama

Provisional Salta Ensemble: *Dvostruka artikulacija*, 2016.

Štampa

Donat Graf, Beograd

Tiraž 500

Beograd, 2017.

PROLEGOMENA ZA POJMOVNIK ESTETIKE, FILOZOFIJE I TEORIJE ARHITEKTURE

urednik:

Miško Šuvaković

autori:

**Mariela Cvetić, Andrija Filipović, Bojana Matejić,
Ana Perić, Željka Pješivac, Dragana Stojanović,
Miško Šuvaković, Vanja Milovanović, Maja Todorović**

Orion Art
Beograd, 2017.

SADRŽAJ

INDEKS POJMOVA	7
VREME JE...	11
UVOD: transdisciplinarna estetika, filozofija i teorija arhitekture	15
POJMOVI od ALTERNATIVNE ARHITEKTURE do ZONE	59
LITERATURA	349
SPISAK ILUSTRACIJA	367
INDEKS IMENA	373
AUTORI PROLEGOMENE	387

INDEKS POJMOVA

A

Alternativna arhitektura (Vanja Milovanović)	61
Ambijentalna umetnost (Mariela Cvetić)	67
Arhitektura, definicija pojma (Miško Šuvaković)	71
Arhitektura modernizma (Miško Šuvaković)	75
Arhitektura, teorije (Miško Šuvaković)	81
Arhitektura u doba teorije (Miško Šuvaković)	87
Arhitektura u vremenu neoliberalizma (Miško Šuvaković)	91

B

Bazni materijalizam (Bojana Matejić)	99
Biopolitika i arhitektura (Ana Perić)	103
Biotehnologije i arhitektura (Maja Todorović)	111

D

De/re/teritorijalizacija i arhitektura (Andrija Filipović)	115
Događaj i arhitektura (Bojana Matejić)	121

E

Emancipacija i arhitektura (Bojana Matejić)	129
Evolutivna arhitektura (Maja Todorović)	139

F

Fantazam i arhitektura (Bojana Matejić)	143
Feminizam i arhitektura (Draga Stojanović)	149
Film i arhitektura (Željka Pješivac)	157

H		
Hegelova filozofija i arhitektura (Andrija Filipović)		161
I		
Ideologije urbanizma, teorije (Ana Perić)		167
Imanencija i arhitektura (Bojana Matejić)		175
Industrija zabave i arhitektura (Vanja Milovanović)		179
Interaktivna arhitektura (Maja Todorović)		185
K		
Kantova filozofija i arhitektura (Andrija Filipović)		189
Konstruktivizam, estetika, filozofija i teorija arhitekture (Bojana Matejić)		195
Kulturalna industrija i arhitektura (Vanja Milovanović)		201
Kvir teorija i arhitektura (Andrija Filipović)		209
M		
Memorijalna skulptura (Mariela Cvetić)		215
Memorijalna socijalistička skulptura (Mariela Cvetić)		221
Moć i arhitektura (Bojana Matejić)		227
Monumentalnost, teorije (Mariela Cvetić)		235
Muzička arhitektura (Vanja Milovanović)		239
N		
Narativ, naratologija i arhitektura (Željka Pješivac)		245
Neomarksizam i arhitektura (Bojana Matejić)		249
O		
Operska arhitektura (Vanja Milovanović)		259
P		
Parametrijski dizajn (Maja Todorović)		265
Politički prostor (Bojana Matejić)		269
Privatno i arhitektura (Dragana Stojanović)		281
Prostor, teorije (Željka Pješivac)		285
Prostorni obrt (Miško Šuvaković)		293
Psihoanaliza lakanovska i arhitektura (Bojana Matejić)		299
R		
Rizom i arhitektura (Andrija Filipović)		309

S

Socijalna praksa u arhitekturi (Ana Perić)	317
Specifična lokacija (Bojana Matejić)	325
Sublimno u arhitekturi (Željka Pješivac)	331

T

Tranzicija i post-tranzicija (Miško Šuvaković)	335
---	-----

Z

Zone (Miško Šuvaković)	345
-------------------------------	-----

Bazni materijalizam i arhitektura.

Pojam „bazni materijalizam” (*le bas matérialisme*) upotrebio je francuski antropolog Žorž Bataj (Georges Bataille) u svom eseju „Bazni materijalizam i gnosticizam“ („*Le bas matérialisme et la gnose*“), objavljenom u nadrealističkom časopisu *Dokumenti* (*Documents*) 1930. godine da označi *nisko idealističku orijentaciju nadrealizma*. *Baznim materijalizmom* je Bataj uspostavio kritiku fetišizacije i ontologizacije materije, prisutne u mnogim materijalistički usmerenim filozofijama, posebno dijalektičkom materijalizmu. U pitanju je koncept koji implicira „snižavajuću”, „spljoštavajuću” (*l'applatissement*) funkciju materijalizma. „Snižavajuća” uloga materijalizma sadržana je u povratku delatne tragedije (Karl Marks) koju Bataj vidi u pučkoj funkciji tajnosti i svečarskog trošenja u buržoaskom društvu. „Nisko“ (*basement*) poseduje ovu „snižavajuću”, rasecajuću vrednost koja razdvaja reč-izvornik (označeno) i njen izdanak (označitelj). Ta vrednost „niskog” sastoji se u divljem prestupanju (*la transgression*) Zabrane i kao takva nudi jedan nov materijalizam koji se suprotstavlja svakom „idealizmu materije“. Zato *bazni materijalizam* Žorža Bataja nazivamo još i *niskim materijalizmom*.

Bataj uvodi pojam *heterologija* da označi nauku o neutilitarnom višku *baznog materijalizma* ili *prokledom udelu* kome pripisuje epitet upotrebne vrednosti. Ova materijalna vrednost se opire premeštanju i reprodukciji, drugim rečima, ne poseduje autonomnu vrednost. Ona se iscrpljuje u samoj potrošnji, imajući u vidu da ne može biti ni transponovana ni prevedena. *Bazni materijalizam* ističe rad upotrebne vrednosti, koja „ispada“ iz domena svrsishodne proizvodnje razmene i potrošnje dobara (umetničkog dela). Batajeva *heterologija*, stoga, označava protivrečnost kanonske paradigme koja se sastoji u razlikovanju termina *dostojnog* i *nedostojnog* (poput fundamentalne podele klasa ljudi na *dostojne* i *nedostojne*) sadržanu u trećem nepravilnom terminu-vrednosti „nisko“, kome odgovara grupa ljudi koji nisu klasa (lumpen-proleterijat). Ovaj termin-vrednost nije ni sintetičan (dostojno i nedostojno) ni antitetičan (ni dostojno ni nisko) već nesvodiv, ekscentričan. U pitanju je termin-vrednost koja poseduje dvostruko dejstvo: (1) ono što ispada iz operacije oponašanja autoriteta; (2) ono što je zahvaćeno simulacijom smisla ili forme, čime se izigrava samo *po-sebi* materije. Taj poseban tip materije koji Bataj pokušava da

konceptualizuje jeste ono za šta je nemoguće imati ideju; ono što beži smislu; ono što radije podseća na „ispljuvak“ ili „zgnječenu paukovu mrežu“.

Batajev materijalizam nije kumulativan, već „devijantan“. U pitanju je materijalizam razlike bez zastupnika, budućnosti, zadržke ili odlaganja. To je materijalizam niskog, srednjeg, mediokritetskog, prosečnog, čija negacija nije suprotnost već „snižavanje“, „spljoštavanje“. Njegov se materijalizam udaljava od Marksovog, a približava Heraklitovom materijalizmu.

Bataj se zalaže za *estetiku prosečnog, niskog, devijantnog*, koju suprotstavlja estetici lepog. Radi se o estetici „besformnog“ (*L'Informe*) koje deklasira (*declassé*), „obara“ formalno celo. Besformno izmešta stvari iz njihovog pretpostavljenog središta, sledeći „zakon ne-izuzetka“ i, istovremeno, „apsolutnog izuzetka“ onoga što je jedinstveno, nesvodivo. Besformna materijalnost se nalazi *en abyme*, destabilišući razliku između (parcijalnog) objekta i sveta. Drugim rečima, besformno „prlja“ formalno celo.

Svoje estetičke aspiracije u kontekstu arhitekture, Bataj je postavio u svom eseju „Arhitektura“ („L'Architecture“), koji je jedan od metaforičnih pojmova iz njegovog „Kritičkog rečnika“ („*Dictionnaire Critique*“), objavljenog u nadrealističkom časopisu *Dokumenti*, 1929. godine. Arhitektura predstavlja, prema Bataju, metaforu društvene strukturacije datog istorijskog perioda, čija je funkcija prevashodno u utvrđivanju postojećeg stanja stvari. Kao odraz društvenih dominantnih vrednosti, arhitektura uslovljava bihevioralne aspekte datog društva, usled čega Bataj arhitekturu dovodi u vezu sa zatvorskom kontrolom, upravljanjem, slično Fukoovom pojmu *panoptikona*. Batajev pojam arhitekture se razlikovao od Fukoovog *panoptikona* utoliko što ističe spektakularnost arhitekture, drugim rečima, strukturu i hijerarhiju, te autoritet društva, koja se čita „spolja“. Batajeva arhitektura se izlaže pogledu, pošto je ništa drugo do reprezentacija društvenog autoriteta, dok je Fukova arhitektura struktura koja „vidi“, posmatra, nadzire, u-prostoruje, disciplinuje itd. Kao teoretičar *transgresije*, Bataj se zalaže za prestupanje dominantnih estetskih normi, te njegov rad u domenu teorije arhitekture možemo označiti teorijom *protiv* arhitekture, ili, još bliže, teorijom *devijantne* arhitekture.

Teorija *devijantne* arhitekture nudi novo značenje arhitekture kao eksperimenta sa prostorom – prostorom koji „prethodi“ konstituciji subjekta, odnosno, institucionalizaciji subjektivnosti arhitekturom. U pitanju je arhitektura koja otvara *anteriorni* prostor između ludila (*la folie*) i razuma (*la raison*) – arhitektura performativnog, a-subjektivnog, a-semantičnog prostora koji se opire vremenu – uslovu za postajanje subjektom. *Bazni materijalizam* arhitekture u strukturalnom, odnosno, formalnom, te metaforičnom smislu možemo mapirati u svakoj arhitekturi koja primenjuje distorzirane, de-centrirane, „iščašene“, jednom rečju, dinamične forme, te nestabilne, *entropične* materijale. Ovaj arhitektonski dinamizam ima istorijske reference na rani 20. vek poput italijanskog futurizma i ruskog konstruktivizma. Primer *iz-središtene* arhitekture nalazimo u Parku de la Vil (*Parc de la Villette*) autora Bernanra Čumija, ili arhitekturi Pitera Ajzenmana. *Parc de la Villette* metaforično ilustruje Batajev opis

„svrgavanja“ Bastilje (*Bastille*), odnosno njegovu koncepciju „arhitekture protiv arhitekture“. Osim toga, *bazni materijalizam* arhitekture možemo dovesti u vezu sa Semperovim konceptom *teatralnosti* arhitekture, arhitekture ekscesa i tektonskih (*anti*) formi. Ako Batajeva koncepcija *baznog materijalizma* kritikuje antropocentrični vertikalni modus arhitekture, drugim rečima, logiku ljudskog tela kao uslova vertikalne strukturalne organizacije arhitekture, tada *bazni materijalizam* arhitekture možemo locirati u procesualnoj umetnosti prostornih instalacija „lend arta“ (*land art*), poput *horizontalne plastike* Roberta Smitsona, – arhitekture po kojoj se može hodati – zatim, Roberta Morisa (Robert Morris), te prostornih instalacija Rejčel Vajtred itd.

(Bojana Matejić)

Literatura:

- Georges Bataille, *Visions of Excess: Selected Writings (1927–1939)*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1985.
- Denis Hollier, *Against Architecture: The Writings of Georges Bataille*, New York, The MIT Press, 1992.
- Rosalind E. Krauss, Yves Alain-Boa (eds.), *Formless: A User's Guide*, New York, Zone Books, 1997.
- Neil Leach (ed.), *Rethinking Architecture: A Reader in Cultural Theory*, London, Routledge, 1997., 19–22.
- Rolan Bart, „Izlasci iz teksta“, *Treći program*, br. 72, Beograd, 1987., 280–290.

AUTORI PROLEGOMENE

dr Mariela Cvetić

slikarka, teoretičarka umetnosti i medija (Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd)

dr Andrija Filipović

filozof, teoretičar umetnosti i medija (Fakultet za medije i komunikacije, Univerzitet Singidunum, Beograd)

dr Bojana Matejić

slikarka, teoretičarka umetnosti i medija (Fakultet likovnih umetnosti, Univerzitet umetnosti u Beogradu, Beograd)

dr Vanja Milovanović

teoretičarka umetnosti i medija, muzikološkinja i urednica-organizatorka (Muzička omladina Beograda).

dr Ana Perić,

arhitekta i urbanistkinja (Swiss Federal Institute of Technology, ETH Zurich; Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd)

dr Željka Pješivac

arhitekta, teoretičarka arhitekture i umetnosti

dr Dragana Stojanović

teoretičarka umetnosti i medija (Fakultet za medije i komunikacije, Univerzitet Singidunum, Beograd)

dr Miško Šuvaković

estetičar i teoretičar umetnosti (Fakultet za medije i komunikacije, Univerzitet Singidunum, Beograd)

ma Maja Todorović

arhitekta (Bergen, Norveška)

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

72.01(082)

PROLEGOMENA za pojmovnik estetike, filozofije i teorije arhitekture / urednik Miško Šuvaković ; autori Mariela Cvetić ... [et al.]. - Beograd : Orion Art, 2017 (Beograd : Donat graf). - 387 str. : ilustr. ; 25 cm. - (Edicija Savremena teorija arhitekture / [Orion Art])

Tiraž 300. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija: str. 349-365.
- Registar.

ISBN 978-86-6389-059-6

1. Шуваковић, Мишко, 1954- [аутор] [уредник]
а) Архитектура - Филозофија - Зборници б) Теорија уметности - Зборници
COBISS.SR-ID 246512652